

A SZOCIALISTA MAGYAR LÍRA HAGYOMÁNYA

A KORUNK KÖLTÉSZETE

A magyarországi és külföldi magyar nyelvű szocialista irodalom föltárásában, megismerésének és megismertetésének munkájában hazai kutatók és kiadók derek munkát végeztek már. Most nagy erővel indult meg a föltáró munka Romániában is. A *Korunk költészete* című kiadvány egy sorozatnak első kötete, melyet a Korunk prózairodalma, kritikai irodalma, publicisztikája és tanulmányirodalma követ majd. A sorozat első kötete még a szakemberekre is lenyűgözően hat, a fölfedezések egész sorát kínálja. A magyar nyelvű, szocialista ihletésű líra határai tágulnak meg előttünk e kötet olvastán, egyre inkább elmélyül bennünk annak a sokak által vallott, de sok kételkedéssel találkozó nézetnek az igazsága, hogy a két háború közötti szocialista irodalmunknak (ittthon és külföldön egyaránt) sokkal nagyobb a jelentősége, mint azt irodalomtörténetünk ez ideig vallotta. Olyan örökségről van szó, amelynek föltárása még sok vonatkozásban kutatási föladat, de amelyik nem megmerevedett örökség, hanem ma is ható irodalom.

A Korunk mindmáig a tanulmány, publicisztika, az elméleti munkával vált leginkább példává, a szocialista realista irodalom elődjévé, legtöbbször e vonatkozásban történt rá utalás. A *Korunk költészete* című kötet igazolja, hogy a folyóirat szépirodalma, különösen költészete nem maradhat meg múltat illusztráló antológia lapjain. A kötet 1932–1940-ig, József Attila folyóiratbeli első jelentkezésétől a Korunk betiltásáig (a Horthy-fasizmus tiltotta be!) ad válogatást munkatársainak költői terméséből, Méliusz József, Szász János, Bonyháti Jolán válogatásában. A kötetet két eligazító tanulmány vezeti be: a kortárs és részt vevő Méliuszé és mai romániai magyar költészet jeles képviselőjéé, Szász Jánosé, ez utóbbi kitűnő írás, szinte monografikus alapozású. Mindkettő hangsúlyl mutat rá e költészetnek a korabeli áramlatoktól való elütő voltára és a szocialista irodalmi áramlatokkal való szoros kapcsolatára. Kiindulási pontjuk azonos: Gaál Gábornak, a szerkesztőnek szerepére hívják föl a figyelmet. Szász idézi Gaálnak egy 1938-ban elhangzott beszédét: „A költészetet is csak akkor soroltuk a lap közleményei közé, amikor a magyar versben, épp a mi kezdeményezéseinkre Illyés Gyulával és József Attilával, akik innen is indultak, megjelent ismét a magyar költészetben az életközösségbeli, a társadalmias látománya”. A megállapítás kettős tanulságú: a Korunk lírája József Attila, Illyés költészetének nemcsak elismerése, hanem középpontba állítása is ennek a típusnak; Gaál Gábor – a mai szerkesztőnek is példaadóan – ugyanolyan szigorú elméleti célkitűzésekkel készült föl a folyóirat szépirodalmi anyagának megszervezésére, mint a tanulmány vagy publicisztikai rovatokéra. Ő tűzi ki a célt a költészeti zűrzavar közepette, nagyon világosan és kötelezőn: „a társadalmi tudatra hatni”. Ő számol le tanulmányaiban, leveleiben, a szerzőkkel való intenzív foglalkozásában a Nyugat vonzásával, a transzilvánizmus kiűttalanságával, és ő teremti meg a lehetőségét annak, hogy a folyóirat költőinek nagy többsége egy „közös szocialista forradalmi koncepció jegyében” önállósuljanak és függetlenítődjenek a kísérletezésben meg a nemzeti elzárkózásban rekedt irodalmi irányoktól. Ez az elméleti tisztázás nemcsak megszervezi a maga szépírói, költői körét, hanem olyan vonzóerőt is gyakorol, hogy a Korunk világnézetétől messzebb eső költőket is magához tud vonzani (pl. Szentimrei Jenő, Bárd Oszkár). Méliusz, de különösen Szász János nagy teret szentel annak bizonyítására, hogy a Korunk lírája nem gyökér nélküli a romániai magyar és általában a magyar irodalomban. Képviselői a Nyugat vonzásából, a Helikon-líra köréből és többen az avantgard útjáról térnek a Korunk-hoz, különösen az antifasiszta egység megteremtésének sürgető idején vált mindez nyilvánvalóvá. Az irodalmi akcióegységet éppen a Korunk tudta legteljesebben megteremteni. Szász tanulmányának legizgalmasabb részei a romániai magyar avantgard 20-as évekbeli útjának elemzése, a Korunk és a Helikon-líra összevetése (Salamon Ernő–Dsida Jenő), és annak a különleges helyzetnek taglalása, melyben az erdélyi magyar nyelvű szocialista líra a román irodalommal (avantgard és szocialista lírával) termékeny kölcsönhatásban létezett. A transzilvánizmus fokozódó elzárkózásával és zsákutcájával szemben éppen Gaál Gábor hirdeti meg a *romániaiságot*, mely az elvi célkitűzés mellett – szocialista, társadalomra ható líra – a gyakorlati együttműködést is jelentette a Román Kommunista Párttal.

A Korunk költői között szép számmal szerepelnek nemcsak az avantgardból jöttek, hanem az avantgardok is. (A költő Déry is a Korunk szerzője.) Gaál 1931-ben az avantgardban meglevő forradalmiságot a valóságalkítás és az osztálytartalommal méri, és ezzel találóan jegyzi meg Szász, visszavezeti az irodalmat igazi hivatásához.

A Korunk költészetének középpontjában a József Attila típusú költő áll, és gyakorlatilag maga József Attila 6 versével és 13 műfordításával. Kétségtelen, hogy számos esetben erős hatása is kimutatható a folyóirat költőinél. Legtöbbjük versben búcsúzik tőle halálakor, és példaként idézi. De a Korunk romániai törzsgárdája a rokonság mellett önálló is: Salamon Ernő, Méliusz József, Korvin Sándor, Brassai Viktor adták e líra megkülönböztető, egyedi arcjelét. Salamon Ernő József Attila és Radnóti mellett a legnagyobb szocialista ihletésű költő. Később, de annál nagyobb erővel került be költészete az itthoni irodalmi köztudatba Pándi szenvedélyes, szép tanulmányának kíséretében. Szász elemző tanulmányának is az ő költészete adja sarkpontjait, viszonyítási lehetőségeit. De Méliusz költészete, amely a világméretű forradalmi mozgalom átfogásának lírai kísérlete és a napiharc közvetlen hevületét adja vissza, már kevésbé ismerős irodalmi köztudatunkban, és figyelmeztető, hogy mennyire elhanyagoltuk kiadásban, oktatásban ezt a költészetet. Olvassuk csak ezt a föltűnően aktualizálható versrésztétét. 1934-ből: „amíg csak Harlem / — ez az óriási vérző szív — / gyárak és hajók szirénáit is túlharsogva / a világba nem éneklí hogy: / ember a néger is, / az arab is, a zsidó is, / és ember minden dolgozó és minden elnyomott, / és hogy ez életben a lényeg az, / hogy ember légy és tudd, hogy mit akarsz! / Ezért: az öklömet is őreájuk hagyom!” Vagy talán nem ismerős ez a gesztus József Attila, Radnóti költészetéből? „Ifjú vagyok. / Ötvenhat kilós. / És nincsen rokonom. / Nyáron a strandon / — ahol lakom — / bordáimat bárki megszámolhatja. / A rend őre is csontjaimon tanul anatómiát... / Mert ifjú vagyok, / ötvenhat kilós, / proletár / és költő.” Korvin Sándor neve szinte ismeretlenül hat, de versei különösen. Ő talán legjobban a József Attila-rokon, a direkt és szinte kizárólagos proletáriátusos jellemzi, „géptáj”, gyári táj, külváros az ő vidéke, innen szól a proletáriátussal való azonosulás hangján. Szász ezt írja róla: „Jelentkező-versében a gyárvilág pontos metszésű, naturalizmustól ment rajza, és minden érzélgősség híján levő, világnézeti azonosulása a proletáriátussal egy új költői magatartás első jelei közé tartozik a romániai magyar költészetben. Nem a ködös népszerűt, hanem a szenvedélyes osztályszolidaritás, egy proletárforradalmi magatartású népiesség új életérése szólal meg lírájában.” Brassai Viktort Becsky Andor ébresztgette pár éve a Tiszatáj-ban (Becsky maga is a Korunk költői köréhez tartozott!); Brassai a helytállás lírikusa volt, lírájának ismerete Korvinéval együtt hiányzik a magyar irodalmi köztudatból. „Hagyatéka még megjelenésre vár” — a Korunk költőinek életrajzi ismertetése gyakran fejeződik be ezzel a fordulattal. A föltárás föladata nem könnyű, de elengedhetetlen. A fasizmus végzett velük, legtöbbször életük és művük kiteljesedése előtt, az üldöztetés, a napi megélhetés hiánya miatt sok itt a torzóban maradt egyéniség, írói munka, az illegálitásba is belekényszerült sors nem kedvezett az alkotásoknak, fönnmaradásuknak. Szétszórt hagyatékok jelzik útjukat.

A Korunk-líra vonzását érezte a vele nem ellenséges, de más utat járó Erdélyi Helikon is, a gondolati súlyosságú és míveséget őrző Szemlér Ferenc Gaál Gáborhoz térő útja példázza ezt. A folyóiratnak erős a kapcsolata a csehszlovákiai magyar lírával is (Forbáth Imre, Morvay Gyula, Szalatnai Rezső és Györy Dezső) és természetesen az itthonival (Benjámin, Berda, Gereblyés László, Somlyó György, Karinthy Gábor, Keszthelyi Zoltán, Fodor József, Mária Béla stb.). Radnóti Miklós épper: a szegedi évek verseivel szerepel a Korunk-ban. Veres Péter különös szépségű prózaversei Gaál Gábornál találnak értő publikálóra. (Kettejük kapcsolatának fontos dokumentumait, levélváltásaikat a Korunk 1967. 8. számában közölte Balogh Edgár.) És még néhány név, igazi tehetségek neve: Antal Hjalmar, Ady barátjának, a holnapos Antal Sándornak fia, Erdélyi Ágnes, Radnóti féltestvére, Arató András. Az üldöztetések miatt álnévek, máig is megfejtetlen álnévek mögé rejtőzők: pl. Birkás Péter, akinek verseiben a falusi szegénység szól, és forradalmi motívuma a szél; az értelmiség önbírálatának költője: Donáth György. A nagy intellektus lírai vetületeit szemlélhetjük a kötet egyik legizgalmasabb versében: Gaál Gáboréban. A tudat virrasztó éberségével figyel műhelye könyvei közül a világba, és pontosan szól: „míg körös-körül a csönd / s a színtelen levegő mögött / fegyverekkel csörömpölnek / könyörtelen / az európai istenek.” Ironikusnak jelzett

versében a dialektikával játszik. A *könyörgés*-ben finoman elrejtí Gorkij Dankó-motívumát és végül föltör belőle az európai értelmiség legjobbainak szava: „Ne légy barbár!”

A Korunk helyzeténél fogva, de célkitűzéseiből eredően is hatalmas műfordítási anyagot publikált. A válogatást a folyóirat költészeti iránya szabta meg, a fordítói gárda saját költőiből került ki. Elsősorban a szocialista ihletésű líra képviselőit szóltatták meg magyar nyelven: Aragon, Brecht, Becher, Nezval, Sandburg. A cseh, szlovák és természetesen a kortárs román líra kap nagy teret. A román irodalomból való fordítás névsorát olvasva kitűnik, hogy a választás a rokon eszmeiség, az irodalmi értékítélet realitása alapján történt. (Arghezi, Emil Isac, Aron Cotruş, Bacovia, Pillat, Blaga. stb.) Szász János arra is fölhívja a figyelmet, hogy a román avantgard (Voronca, Vinea, Fon-doianu) fölismerése és elismerése is megtörténik a Korunk műfordításaiban. Föltűnő, hogy a Korunk lírájából mennyire hiányzik a szovjetunióbeli emigráció és a jugoszláviai magyar költészet, a szovjet költészet gyérebb jelentkezése viszont érthető. A nyugati emigrációból Komját Aladár, Gábor Andor szerepelt a folyóiratban. A kötetet egy kitűnően használható repertórium zárja, mely a Korunk teljes versenyágának bibliográfiáját adja 1932—1940-ig. (Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest 1967.)

ILIA MIHÁLY

ÚJ KOR NYITÁNYA

MAGYAR ÍROK ÉS KÖLTŐK

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOMRÓL

Az Áurora ágyúlövése a világtörténelem új korszakának jeladása volt, természetes tehát, hogy az irodalom — ilyen vagy olyan módon, de a történelem mindenkori tükre, „fölepítménye” — ugyancsak valamiképpen visszhangozza a gyökerében megváltozott világot. Nemcsak a Szovjetunióban, ahol az új, a szocialista irodalom létrejött, hanem még a tőkés államokban is, hiszen nem túlzás azt állítani: Október után jelentős, nagy alkotást a szocialista világ pusztá létének tudomásul vétele nélkül már nem lehetett írni. A világ egyhatodán született új rend *igy vagy úgy* hatott a jóindulatú semlegesekre, sőt a vele ellenségesen szembenállókra is. Október fél évszázada jelen van a világirodalomban.

Még inkább a magyaréban. Hiszen hazánk történelmi sajátossága, hogy 1917 után 1919 is, 1945 is jött. Ennek megfelelően irodalmunk három nagy koncentrikus körben, mintegy hullámverésként tükrözi az Októberi Forradalmat. Legbévül a mi naptárunk szerinti november 7-ét és a közvetlenül ezt követő napok friss eseményeit, a fegyverszünetet, a békekötést. Azután visszhangozza Októbert a magyar október: az ószirózsás forradalom korszaka, amely a történelem könyörtelen logikájával megy át a világon a második, számunkra az első Tanácsköztársaságba.

Remete László gyűjteménye (*Irodalom — forradalom 1917—1919. Bp. 1956.*) és József Farkas elemző tárgyalása (*Rohanunk a forradalomba. Bp. 1957.*) így is fogta föl tárgyát, erre a történelmi három esztendőre korlátozva a szocialista forradalom hazai hatásának vizsgálatát. Illés Lajos most a harmadik koncentrikus kört, a továbbiakat, a fölszabadulás utáni irodalmat is bevonja antológiájába. Tizenegy ciklusba sorozza — tárgyuk, nem pedig megírásuk időrendjében — gazdag, majd 700 lapot kitevő anyagát. Ady kedvéért az első orosz proletárforradalomig, 1905-ig visszanyúl; tehette volna következetesebben, s többek között Móra Ferencről ragyogó szemelvényeket hozhatott volna még. De utána már a világháború, a februári forradalom, Október előszele vibrál az első ciklusban (*Kelj föl, óh kekj föl, szent vörös nap...*).

A második ciklus (*Mindenkinek! Mindenkinek!*) a voltalképpeni visszhang, s ez talán arányaiban nagyobb lehetett volna, még akkor is, ha szorosan hozzátartozik a harmadik (*A magyarok a Nagy Októberi Forradalomban*). „Most új isten szól néktek, emberek!” — Tóth Árpád verssora cikluscímként foglalja össze a Magyar Tanácsköztársaság és Lenin országának első kapcsolatait.

Minden osztályozás kicsit önkényes. Itt kapott helyet Illyés Gyula remek írása Kun Béláról, a legemberibb, legvonzóbb portré a magyar kommun ve-